

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KADIN GİRİŞİMCİLERİN MEVCUT DURUMU VE GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Burcu KILINÇ SAVRUL
Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Biga İİBF, İktisat Bölümü
kilincburcu@hotmail.com

Dalga AKYÜZ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
SBE, İktisat Anabilim Dalı,
İktisat Tezli Yüksek Lisans,
dalgaakyuz@gmail.com

Geliş Tarihi: 16.06.2016
Kabul Tarihi: 04.07.2016

ÖZ

Kadınların, çalışma hayatına büyük oranda katılması ve daha aktif rol alarak girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaları, gelişen ekonomiler için büyük bir öneme sahiptir. Çünkü iş dünyasında kullanılmayan potansiyeli etkin hale getirmenin ve yeni iş sahaları oluşturmanın yolu, kadın girişimciliğinin teşvik edilmesine bağlıdır. Kadın girişimciler dinamik, bağımsız, özgüvenli, rekabetçi ve amaç yönelimli olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kadınların ekonomik hayatta erkeklerin yanında yer almalarını sağlayacak politikalara öncelik verilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte kadınların, girişimcilik faaliyetlerinde önemli engellerle karşılaştıkları ifade edilebilir. Bu çalışma, Türkiye’de kadınların girişimcilik faaliyetlerinde yaratacakları fırsatları kuramsal bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Kadın Girişimciliği, İşgücü, Politika.

**PRESENT STATUS AND SOLUTIONS FOR THE
DEVELOPMENT OF WOMEN ENTREPRENEURS IN THE TURKISH
ECONOMY**

ABSTRACT

The largely participation of women in business life and their attempting on entrepreneurship activities are really important for emerging countries. Because the way for triggering unused potential in

business life and creating new fields of work depend on encouraging woman entrepreneurship. Personal characteristics of the woman entrepreneurs were in the study performed; defined as dynamic, independent, self reliant, competitive and purpose driven. However, it can be stated that women face important obstacles in entrepreneurship activities. This study aims to discuss the opportunities in entrepreneurship activities in Turkey in a theoretical framework.

Keywords: Entrepreneurship, Women's Entrepreneurship, Labor, Politics.

GİRİŞ

Türkiye'de kadınlar işgücüne katılımda erkeklere nazaran daha geridedir. Yıllar itibariyle kadınların işgücüne katılım oranlarında sürekli bir düşüş yaşanmaktadır. Çalışma hayatı kadınlara sadece ekonomik özgürlük sağlamamakta, bunun yanı sıra özgüvenlerini ve toplumsal saygınlıklarını arttırmakta, aile içindeki konumlarını iyileştirmektedir. Kadınların işgücüne katılımında yasal açıdan herhangi bir ayırım olmamasına, aksine pozitif ayrımcılık yapılmasına rağmen, toplumun kadına yüklediği rol gereği aile yaşamındaki sorumlulukları ağırdır. Aile yaşamındaki sorumluluklar kadının, çalışma ya da çalışmama yönünde bir tercih yapmasına neden olmaktadır (TCEUEP, 2008: 14).

Aşağıda kadınlara yönelik yapılan uygulamalar belirtilmiştir (Çakıcı, 2004: 3);

- **1990** yılı Türk Medeni Kanunu'nda evli kadının çalışması ve ticarethane açması için gerekli 'koca izni' şartı kaldırılmıştır.
- **1992-1993** yıllarında İlk kez Türkiye'de Kadın Girişimcilik semineri ve Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli ile konu tartışmaya açılmıştır. Türkiye genelini kapsayan ilk araştırma olan Bağımsız İşyeri Sahibi Kadınların Aile ve İş İlişkileri konulu araştırma, N.Çelebi tarafından yapılmıştır. Halk Bankası, Kadın Girişimci kredisi vermeye başlamıştır.
- **1995** yılında Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, kadınların sahip olduğu mikro ve küçük işletmelerin durumunu incelemek amacıyla Küçük Girişimcilik Projesi konulu geniş çaplı bir araştırma yaptırmıştır.
- **2002-2003** yıllarında kadın girişimcilerin iş dünyasındaki statülerini sağlamlaştırmak ve ülke ekonomisine katkılarını arttırmak amacıyla, Kadın Girişimci Derneği (KAGİDER) kurulmuştur. Bangladeş Mikro Finans Kuruluşu ve Diyarbakır Valiliği tarafından yoksul kadınları girişimci yapmaya yönelik Mikro Kredi projesi başlatılmıştır. Av-

rupa Birliği ve Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) tarafından Kadın Girişimcilerin Desteklenmesi projesi hayat geçirilmiştir. Güneydoğu Anadolu Projesi-Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi (GAP-GİDEM) ve Kadın Merkezi (KAMER) işbirliği ile Kadın Girişimciliği projesi uygulanmıştır.

Kadın girişimcilerin profilini ve genel karakteristik özelliklerini ve sorunlarını ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır. Özellikle, 2000'li yıllarda girişimcilik ve kadın girişimciliği konuları üzerine yapılan araştırmalarda belirgin bir artış görülmektedir. Özellikle ekonomik kriz sonrası artan işsizlik ve devletteki istihdam olanaklarının sınırlılığı, girişimci sayısını artırma gereğini beraberinde getirmiştir. Nüfusun diğer %50'sini oluşturan kadınların, potansiyelinden yararlanma ve ekonomik hayata katılımın sağlanması, bazı çevrelerce savunulmaktadır (Toksoy ve diğerleri 2014: 54).

Ancak, Türkiye'de üreten, bağımsız çalışma isteği olan, yenilikçi ve riski göze alan nüfus azdır. Dolayısıyla, diğer üretim faktörleri gibi girişimci faktörü de kıt ve sınırlıdır. Tarihsel süreç içinde, iki cins arasında dışının doğurganlığına bağlı olarak gelişen iş bölümü, kadın ile erkeklere tamamen ayrı roller biçmiştir. Kadın, toplumsal yaşam, kültür, sanat, siyaset, edebiyat ve bilimde olduğu gibi girişimcilik alanında ikincil ve bağımlı konumda kalmıştır. Kadınlar kamusal yaşamın her alanında olduğu gibi, işletmecilik faaliyetlerinde de eşit şartlarda işe başlamamaktadırlar. Kadınların genelde bir iş kurmak ve başarıyla yönetmek için gerekli deneyim, beceriler ve öz güven açısından yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Avrupa'da, kadınlar tarafından kurulan girişimlerin yaşam süresi daha kısadır. Bu durum cinsiyete bağlı bir konu olmaktan ziyade, kadınların sektör tercihinden kaynaklanmaktadır. Kadınlar, toplumsal cinsiyet kalıplarına göre beceriler edindiğinden çoğunlukla hizmet sektöründe, sağlık, eğitim, tekstil, gıda gibi alanlarda iş yeri açmaktadırlar.

Kadın bakış açısının hakim olduğu yaklaşımlar, kadının rolünün doğal olmadığını, bunun toplumsal olarak biçimlendirilmiş bir rol olduğunu ve değişebileceğini savunmaktadır (Çetindamar,2002: 33).

1. İŞGÜCÜ VE GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI

Kadın girişimcileri teşvik eden ve geliştiren politikalara gereksinim duyulmaktadır. Bu politikaların etkili ve yararlı olabilmesi, kadın girişimcileri tüm yönleriyle ortaya koyan araştırmalara gereksinimi artırmaktadır.

1.1.İşgücü Kavramı

Bir ülkede, çalışma çağında yani 15 yaş ve üzerinde olan, istihdam edilenler ile işsizlerin toplamı işgücü olarak tanımlanmaktadır. Mevcut dönemde istihdam edilenlerin yanı sıra, istihdam edilmek arzusunda olan işsizler de işgücünden sayılmaktadır (TÜİK, 2009: 14). İşgücüne katılma oranı, işgücünün, 15 ve üzeri yaş nüfus içindeki oranı olarak tanımlanmaktadır (TÜİK, 2011: 175).

Belirli bir yaş, cinsiyet ve ırktaki kişinin işgücünde olma ihtimalini gösteren ve bireylerin işgücüne katılma kararlarını yansıtan bu oran, ekonomi politikalarının uygulanmasında göz önünde tutulan temel göstergelerden birisidir. İşgücünün tam istihdamını sağlamaya yönelik politikaları oluşturup uygulamak için toplumda kaç kişinin çalışmak istediğini saptayabilmek gerekir. Bunun için de ekonomik aktivite oranı olarak da adlandırılan işgücüne katılma oranının bilinmesi gereklidir (Biçerli, 2009: 53).

Tablo 1: Cinsiyete göre seçilmiş göstergeler, 2014

Seçilmiş Göstergeler	Erkek (%)	Kadın (%)
Okur-Yazar Olmayan Nüfus Oranı (25+ yaş)	1,8	9,2
Yükseköğül veya Fakülteden Mezun Nüfus Oranı (25+ yaş)	16,2	11,7
İstihdam Oranı (15+ yaş)	64,8	26,7
İşgücüne Katılım Oranı (15+ yaş)	71,3	30,3
Genç İşsizlik Oranı (15-24 yaş)	16,6	20,4

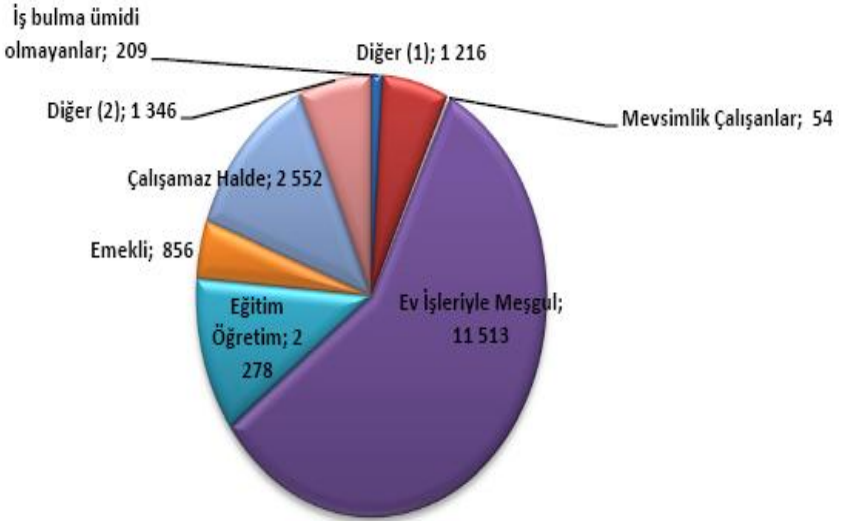
Kaynak: (TÜİK, 2016: 1).

Kadınların istihdam oranı erkeklerin istihdam oranının yarısı kadardır. Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde is-

tihtdam oranı 2014 yılında %45,5'dir. Bu oran erkeklerde %64,8, kadınlarda ise %26,7'dir.

Eğitimli kadınların işgücüne katılım oranı daha yüksektir. İşgücüne katılım oranı kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe, daha fazla artmıştır. Okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %16, lise altı eğitimli kadınların işgücüne katılım oranı %25,8, lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %31,9, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %39,8'dir. Yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı ise %71,3'dür (TÜİK, 2016: 2).

Grafik 1: İşgücüne Dahil Olmayanların Nedene Göre Dağılımı, Kadınlar (Temmuz 2014-Bin Kişi)

Kaynak: (TİSK, 2015:3).

(1) Diğer: İş aramayan ancak çalışmaya hazır kişiler (ümitsizler hariç)

2014'de işgücüne dahil olmayan toplam 28 milyon 68 bin kişinin, 20 milyon 23 binini kadınlar, 8 milyon 45 binini erkekler oluşturmuştur. Bu kişilerin %8,5'ini iş aramayıp, çalışmaya hazır olanlar (ümitsizler %2; diğerleri %6,5), %0,3'ünü mevsimlik çalışanlar, %41'ini ev kadınları, %16,1'ini eğitimdekiler, %13,6'sını emekliler, %14,2'sini çalışamaz halde olanlar ve %6,3'ünü TÜİK'in içeriğini açıklamadığı diğerleri meydana getirmiştir (TİSK, 2015: 3).

1.2. Girişimcilik Kavramı

Girişimcilik kavramı, yönetici, idare eden, organize eden, süreklilik, inisiyatif vb. yanları ile yönetim biliminin; yatırım yapan, arzi ve talebi yönlendiren, pazar arayan vb. yönleri ile ekonominin; çekiçi, atak, yaratıcı, yenilikçi, kendine güvenen, cesur vb. sıfatları ile psikolojinin ve bütünsel alanda oynadığı rol ve yapı içindeki yeri yönüyle de sosyolojinin ilgi alanına girmektedir (ESİAD, 1996: 3).

Dünya Girişimcilik Platformu'nun (Global Entrepreneur Monitor-GEM) 29 ülke arasında yaptığı araştırma; yüksek girişimcilik faaliyetleri olan ülkelerin ortalama ekonomik büyümenin üzerinde gelişme gösterdiğini ortaya koymuştur (GEM Turkey, 2010).

Girişimci, yeni ürün, süreç veya pazarları tespit edip bunları kullanmak vasıtasıyla yeni bir ekonomik faaliyet başlatarak veya var olan bir ekonomik faaliyeti büyüterek değer yaratan kişidir. Bu tanıma göre girişimci sadece eylemleriyle değil, eylemlerinin sonuçlarına göre de değerlendirilmektedir. Girişimci zaman, fikir ve diğer kaynaklarını kullanarak yatırım yapar ve risk ve belirsizlik içeren bir faaliyet başlatır. Bu faaliyetin gerçekleştirilmesiyle yeni sonuçlar ortaya çıkmalı ve ekonomik veya sosyal bir değer oluşmalıdır. (Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı, 2013: 7).

Girişimcilik konusunun sadece işletme ve ekonomi literatüründe değil fakat siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler literatüründe de yer almaya başladığı görülmektedir. İktisatta ele alınan toprak, sermaye ve emek faktörlerini birleştirerek, değer yaratan dördüncü faktör girişimcidir (eski terimle müteşebbis). Özellikle ekonomik krizler, iktisadi yaşamda girişimcilerin oynadığı önemli rolü tekrar hatırlatmaktadır (Koçel, 2013: 7).

1.3. Girişimciliğin Türleri

Sosyal girişimcilik, kar amacı gütmeyen organizasyonların gelir elde etmek için yenilik üretmeleridir (Austin vd., 2006: 2). Kar amaçsız kuruluşların kendilerine gelir sağlayabilmek için yaptığı fırsatları bulma, bu fırsatlardan yararlanmak için gerekli kaynakları bir araya getirme ve bu fırsatları somut bir takım çıktılara dönüştürebilme kapsamında yapılan çeşitli faaliyetler sosyal girişimcilik olarak değerlendirilebilir (Cingöz ve Özdevecioğlu, 2009: 84)

Ekogirişimcilik kavramı, ekolojik girişimciliği ifade eden, ekolojik ve girişimcilik kelimelerinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Ekogirişimcilik, işletmelerde teknik beceri ve yönetim sistemlerinden daha ziyade, girişimcilerin bireysel yetenek ve becerilerine odaklı çevresel yeniliklerle kazanılan pazar başarılarını ifade eder (Aykan, 2012: 197-202).

Biyogirişimcilik, yaşamı iyileştirme amacı ile, öncelikli ihtiyaçlar çerçevesinde akademik ve teknolojik girişimcileri buluşturmak, işbirliği yapmalarını teşvik etmek ve bilgiyi ticarileştirmeleri için onlara ortam ve alt yapı sağlamak için gerekli olan uygulamaları içermektedir (İNOVITA, 2012: 11-25)

İç girişimcilik, bir örgütü karlılık, kendi kendini yenileme, bilgi kazanımı ve uluslararası başarı için harekete geçmeye teşvik eder. İç girişimcilik kavramı, girişimsel düşünce sonucunda oluşan, yenilikçi düşünce tarzı, beceri ve kapasite elde etme kabiliyetini artırmaya odaklıdır. Bu kazanımı elde edebilen örgütler, rakiplerinden bir adım daha önde olma şansını yakalayabilmektedir. Bir örgütü yenilik yapmaya teşvik eden güç ise, iç girişimciliktir (Fiş ve Çetin-damar, 2007: 126).

Firma içerisinde girişimcilik davranışının gelişebilmesi için, iş fikirlerinin bir iş planı çerçevesinde değerlendirilerek yaşama geçirilmesi gereklidir. Burada amaç sadece yeni bir üretim fikrini ortaya koymak değil, bir girişim başlatmaktır. Böyle bir yapı ancak etkili bir ödül sistemi ve yönetim desteği ile oluşturulabilir. Ayrıca iç girişimciye gerekli kaynakların sağlanması ve organizasyon şemasının yeniden tanımlanması gereklidir (Arıkan, 2004: 236-237).

Girişimcilik terimi, bireysel seviyedeki bağımsız girişimcilik çabalarını tanımlarken, içgirişimcilik terimi mevcut bir işletme içerisinde örgütsel seviyedeki girişimsel çabaları açıklamak için kullanılmaktadır. Bu noktada girişimciliği iç girişimcilikten ayıran temel fark girişimsel faaliyetin meydana geldiği yerle ilgili olmasıdır (Ağca ve Yörük, 2006: 164-168).

2. KADIN GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI

Türkiye’de kalkınma politikaları kapsamında kadınların işgücüne katılımı artırılmak istenmektedir. Hükümet tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, ülke kadınlarının işgücüne

katılımının erkeklere nazaran çok daha geride olduğunu kabul etmektedir. Raporun vurguladığı nokta kadınların genel sosyal ve ekonomik gelişiminin işgücüne katılımları ile yakından ilişkili olduğu yönündedir. Bu ilişkinin var olması, istihdamın kadınlara sadece ekonomik bağımsızlıklarını kazandırmakla kalmayıp, aynı zamanda kendilerine duydukları güveni ve sosyal saygınlıklarını arttırarak aileleri içindeki konumlarını iyileştirmesinden ileri gelmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2009: 4).

Tablo 2 : Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı

Hedef 1: Kadınların istihdamını arttırmaya yönelik çabaların hızlandırılması	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar
1.1.Eğitim, mesleki eğitim ve girişimcilik yoluyla kadınların istihdam edilebilirliğinin artırılması 1.2.Çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması 1.3.Geleneksel yapıların yaygınlığının azaltılması için sosyal farkındalığın artırılması	ÇSGB, İŞ-KUR, MEB, KOSGEB	KSGM, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı(GİB), Üniversiteler, Sendikalar ve STK'lar
Hedef 2: Kadınların kırsal alanlardaki ekonomik konumunun iyileştirilmesi		
2.1.Kadınların tarım alanındaki girişimciliğinin teşvik edilmesi 2.2.Kırsal kesimdeki kadınlar için gelir getirici projelerin ve çalışma koşullarını iyileştirmeye dönük projelerin uygulanması	Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, MEB, ÇSGB	KSGB, GİB, MEB, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ticaret Birlikleri, STK'lar ve Üniversiteler
Hedef 3: İşgücü piyasalarında toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele edilmesi		
3.1. Mevcut Çalışma Kanunu'nun revize edilerek Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile ilgili hükümlerin kanuna eklenmesi 3.2. Benzer işleri yapan kadınlar ve erkekler arasındaki gelir farklılıkları ile ilgili verilerin oluşturulması 3.3. Kadınların çalışma yaşamında karşılaştığı her türlü ayrımcılığa karşı gerekli önlemlerin alınması	ÇSGB, KSGM, TÜİK, Üniversiteler, İŞ-KUR	İŞ-KUR, Barolar Birliği, Sendikalar, STK'lar, ÇSGB (SGK), Özel Sektör, KSGM, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları

Kaynak:KalkınmaBakanlığı, 2009:5.

Tabloda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik temelde üç hedef belirlenmiştir. Söz konusu bu üç hedefi gerçekleştirecek kuruluşlar ile işbirliği yapılacak kuruluşlar belirlenerek işbölümü yapılmış ve etkin sonuçlar elde edebilmek için bu hedefler alt başlıklar halinde detaylandırılmıştır. Kadınları işgücü piyasasından alıkoyan en önemli nedenler tespit edilmiştir. Kadın girişimciliğinin artırılması, çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, kadın-erkek eşitliğini sağlama, kadınların çalışma hayatında karşılaştığı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırma, söz konusu ulusal eylem planında ön plana çıkan konulardır.

2.1. Kadının İşgücüne Katılımı

Gelişmiş ülkelerde, kadınların işgücüne katılım oranları büyük ölçüde artmasına rağmen, Türkiye’de bu oran azalma eğilimi göstermektedir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarındaki düşüş eğiliminin birkaç nedeni vardır. Birincisi, genç nüfusun öğrenimde geçirdiği sürenin son zamanlarda uzamış olmasıdır. Hem geçmiş yıllara göre üniversitede okuyan kişi sayısındaki artış hem de zorunlu eğitim süresinin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması ile birlikte, kadınların işgücü piyasasına girişi gecikmektedir. İşgücüne katılımda görülen düşüş eğiliminin bir diğer nedeni, işgücünün yapısında görülen, tarımsal etkinliklerden tarım dışı etkinliklere kayıftır. Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, kente göç ile birlikte eğitimsiz ve deneyimsiz olmaları nedeniyle işgücü piyasasına hemen katılamamaktadır (Berber ve Eser, 2008: 2).

2.2. Kadın Girişimcilerin Özellikleri

Türkiye’de 1980’li yıllar, kadın hareketinin hız kazandığı bir dönemdir. Türkiye’de kadın hareketini inceleyen araştırmacılar tarihsel olarak Osmanlı dönemi, Cumhuriyet’in ilk yılları ve 1980 sonrası dönem olarak üç evreden söz ederler. Türkiye’deki kadın hareketinin başlangıcı, aslında 19. yüzyılın sonlarına kadar uzanır. Bu bağlamda kadın hareketinde ilk dönemin II.Meşrutiyetin ilan edildiği yıllara rastladığı söylenebilir (Gökakın, 2000: 109). Günümüzde kadın yalnızca belli bir mesleğin uygulayıcısı veya çeşitli kesimlerde kol gücü ile görev alan bir emekçi olarak değil, aynı zamanda bir girişimci olarak da varlığını ortaya koymaktadır (Narin, 2006: 69).

Girişimci kadın ev dışı bir mekanda, kendi adına kurduğu bir işletmesi olan, bir işletmede tek başına veya çalıştırdığı diğer kişilerle birlikte çalışan veya sahibi olması sıfatıyla ortaklık kuran, iş ile ilgili olarak çeşitli kamu ve özel kuruluşlarla temaslara geçen, işletmenin geleceği ile ilgili planlar yapan, yatırım ve kullanım alanları üzerinde sözsahibi olan, işletmesi adına tüm riski üstlenen kadındır. Bu bağlamda kendi mesleğini icra eden kadınlar eğitimini gördükleri alanlarda herhangi bir riske girmeden çalıştıkları için girişimci olarak kabul edilmemektedirler (Çelik ve Özdevecioğlu, 2001: 488; Ecevit, 1993: 17-18).

2.3. Kadınları Girişimciliğe Yönlendiren Faktörler

Dünyada kadınları girişimciliğe iten en önemli faktörlerden biri gelir elde etme gereksinimidir. İşsizlik ve diğer ekonomik seçeneklerin yokluğu da kadınları girişimciliğe iten faktörlerdendir. Kadınları girişimciliğe çeken faktörler; yaşam memnuniyetini artırma potansiyeli, bağımsızlık, başarı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı, kendi patronu olma ve kendi hayatını kontrol etme arzusu, hırs, deneyim, bir faaliyet alanına duyulan ilgi, sosyal hedefler, esnek çalışma saatlerine duyulan ihtiyaç, kendisi veya ailesi için daha fazla mali bağımsızlık ve gelir elde etme arzusu, kişisel gelişim ve işten tatmin olma arzusu, kendi kaderini kontrol etme isteği gibi nedenlerdir. Çoğu ülkelerde kadınların başarı veya yeteneklerine gösterilen saygı az olduğundan kendini gerçekleştirme arzusu kadınlarda çok güçlüdür ve kadınlar kendi öz saygılarını oluşturmak için girişimciliği bir fırsat olarak görmektedirler (Keskin, 2014: 84-90).

Kadınları girişimciliğe yönlendiren faktörlerin çoğu ortak olsa da, ülkeden ülkeye bu faktörler farklılık göstermektedir. Çünkü girişimcilik ruhunun oluşmasında toplumun kültür yapısının önemli bir etkisi vardır. Bir toplumdaki ekonomik gelişmişlik düzeyi de girişimcilik ruhu ile yakından ilgilidir (Durak, 2011: 195).

Gelişmiş ülkelerde kadınları girişimciliğe yönlendiren daha çok, çeken faktörler iken, gelişmekte olan ülkelerde kadını girişimciliğe yönlendirenin daha çok, iten faktörler olduğu görülmektedir. Girişimcilikte iten ve çeken motivasyon faktörlerinin girişimcilik başarısında farklı bir etki yapıp yapmadığı temel sorulardan birisidir. Yapılan çalışmalarda çeken faktörlere sahip girişimcilerin, iten faktörlere sahip girişimcilere göre daha başarılı oldukları saptanmıştır (Özdemir, 2010: 122).

Kadınları girişimciliğe yönlendiren diğer bir neden, genelde şirketlerin orta yönetim kadrolarında yer alan kadınların, çalıştıkları işletmelerin personel azaltma politikalarından etkilenebilecekleri düşüncesiyle, kendi işlerini kurarak kendi kendilerinin patronları olmayı yeğlemeleridir. Özellikle gerekli altyapının geleneksel ideoloji nedeniyle henüz oluşmadığı ülkelerde, kadın çalışanlar ekonomik veya sektörel kriz durumlarında işlerine son verilme korkusu ile kendi işlerini yaratma çabası içerisine girmektedirler (Gürol ve Marşap, 2007: 95-105).

Tablo 3 :Türkiye’de Toplam İşveren ve Toplam Kendi Hesabına Çalışan İçinde Kadın İşveren ve Kendi Hesabına Çalışan Kadın Sayısı

Yıl	Toplam İşveren (Bin)	Toplam Kadın İşveren (Bin)	%	Toplam Kendi Hesabına Çalışan (Bin)	Toplam Kendi Hesabına Çalışan Kadın (Bin)	%
2000	1109	43	3.9	5325	687	12.9
2001	1140	40	3.5	5365	769	14.3
2002	1186	61	5.1	5089	763	15.0
2003	1052	42	4.0	5249	716	13.6
2004	999	49	4.9	4572	490	10.7
2005	1101	50	4.5	4689	667	14.2
2006	1162	69	5.9	4555	660	14.5
2007	1189	75	6.3	4386	617	14.1
2008	1249	77	6.2	4324	616	14.2
2009	1209	78	6.5	4429	749	16.9
2010	1202	83	6.9	4547	822	18.1
2011	1244	87	7.0	4687	816	17.4
2012	1238	94	7.5	4695	788	16.9
2013	1230	90	7.0	4692	778	17.0

Kaynak: TÜİK, 1923-2009 İstatistik Göstergeler, s:142, TÜİK, 1923-2010 İstatistik Göstergeler, s:143, TÜİK Türkiye İstatistik Yıllığı 2011, s: 171, TÜİK, Türkiye İstatistik Yıllığı 2013, s:183

Tabloda görüldüğü gibi 2011 yılında kendi hesabına çalışan kadınlar toplam kendi hesabına çalışanların %17,4’ü, işveren olarak çalışan kadınlar toplam işveren olarak çalışanların %7’sidir. 2012 yılı itibarıyla kendi hesabına çalışan kadınlar toplam kendi hesabına çalışanların %16,9’udur. Tüm işverenler içinde işveren kadınların oranı

ise %7,5'dir. Bir önceki yıla göre işveren kadınların oranı artarken kendi hesabına çalışanların oranı azalmıştır.

Türkiye'de girişimci kadınların üçte biri evde, büyük çoğunluğu sigortalı olmadan ve kendi hesabına çalışmaktadır. Ancak düzenli işyerlerinde çalışan erkek ve kadın girişimciler arasında sosyal güvenlik açısından büyük bir fark görülmektedir. Evde ve kendi hesabına çalışma, görece düşük çalışma saatleri, girişimci kadınların daha esnek çalışma koşullarına sahip olduklarını göstermektedir (Karakoç, Kolaşın, 2008: 1).

Tablo 4: Türkiye'de Toplam Girişimci İçinde Kadın ve Erkek Girişimci Sayısı

Yıl	Toplam Girişimci	Kadın Girişimci	%	Erkek Girişimci	%
2005	5790	717	12,38	4940	85,32
2006	5717	728	12,73	4988	87,27
2007	5575	692	12,41	4883	87,59
2008	5573	693	12,43	4879	87,57
2009	5638	826	14,65	4812	85,35
2010	5750	905	15,74	4845	84,26
2011	5931	903	15,23	5028	84,77
2012	5933	881	14,85	5052	85,15
2013	5955	915	15,37	5039	84,63
2014	5562	795	14,29	4856	85,71
2015	5643	802	14,21	4840	85,79

Kaynak: Kaynak: TÜİK, 2005-2015 İstatistik Göstergeler Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr>

Türkiye'de kadın girişimci sayısı erkek girişimcilerin oldukça altındadır. 2015 yılı itibariyle toplam girişimcilerin %14,21'inin kadın girişimci, %85,79'unun erkek girişimci olduğu görülmektedir. Türkiye'de kadın girişimciler, risk almada erkek girişimcilere göre daha temkinli hareket etmektedirler(Yetim, 2002: 82).

Türkiye'de kadın girişimcilerin %8,2'sinin herhangi bir risk almadıkları, %91,8'inin ise ekonomik, fiziksel, sosyal ve ailevi riskler üstlendikleri tespit edilmiştir (Sevtaç, 2014: 82).

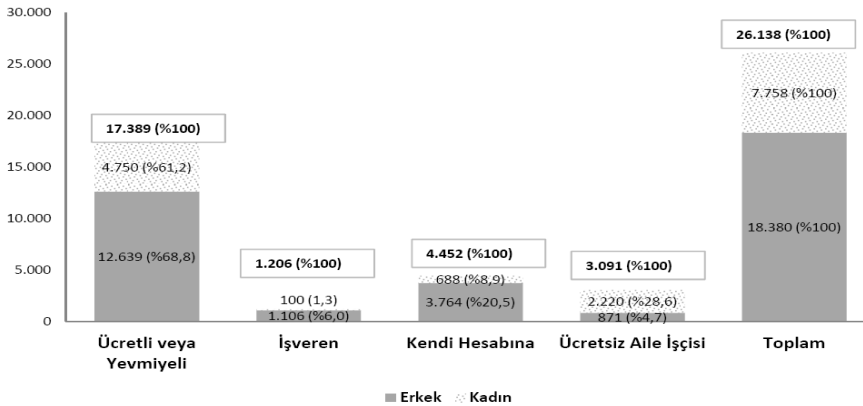
2.4. Kadın Girişimciliğinin Sektörel Dağılımı

Türkiye’de 2012 yılı itibarıyla 94 bin işveren kadının; % 78,7’si hizmetler, % 12,8’i sanayi ve % 8,5’i tarım kesiminde, kendi hesabına çalışan 788 bin kadının ise; % 30,3’ü hizmetler, % 17,3’ü sanayi, % 52,4’ü tarım kesiminde faaliyette bulunmaktadır. Kadın girişimciliğinde hizmet sektörüne yönelim, finansal kaynaklara ulaşımın kısıtlı olmasından dolayı, bu sektörün görece olarak daha az sermaye gerektiren bir sektör oluşu nedeniyle tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır (Keskin, 2014: 28).

Sanayi, makine vb. üretime dayalı sektörlerde kadın girişimci sayısı oldukça azdır. Bunun da en önemli nedenleri arasında ülkedeki iktisadi, kültürel ve sosyoekonomik çevrenin sunduğu imkanlar bulunmaktadır.

Türkiye’de işveren ve kendi hesabına çalışan kadınların iş yeri büyüklüğüne göre dağılımı incelendiğinde çoğunluğu, 1-4 kişinin çalıştığı mikro ölçekli işletmelerdir. Bu durum, kadın girişimcilerin küçük ölçekli az sermaye gerektiren işlere yöneldiğini göstermektedir. Bunun en büyük nedenlerinden biri kadın girişimcilerin yatırımları için bulabilecekleri finansal kaynakların yetersizliğidir (Keskin, 2014: 30).

Grafik 2: İstihdamın İsteki Duruma ve Cinsiyete Göre Dağılımı, (Ekim 2014-Bin Kişi, %)

Kaynak: (TİSK, 2015: 8).

Ekim 2014 döneminde toplam istihdamın %66,5’i, erkek istihdamının %68,8’i ve kadın istihdamının %61,2’si ücretli veya yevmiyelidir. Kadın istihdamı içinde en büyük ikinci payı %28,6 ile ücretsiz aile

işçisi kadınlar almaktadır. Buna karşılık kendi hesabına veya işveren olarak çalışan kadınların payı toplam olarak sadece %10,2'dir. 2 milyon 220 bin kadın ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır (TİSK, 2015: 7).

Tablo 5 : Sigortalı Ücretli Kadın Çalışan Sayısı En Fazla Artan 10 Sektör (Kasım; 2015 - 2014)

Sektör	Yıllık değişim	Aylık değişim
Bina ve Çevre Düzenleme Faaliyetleri	89.772	39.201
Eğitim	86.107	26.838
Perakende Ticareti	23.171	-8.450
Ormancılık ve Tomrukçuluk	22.511	3.638
Yiyecek ve İçecek Hizmeti Faaliyetleri	19.619	744
Toptan Ticaret	15.192	699
İnsan Sağlığı Hizmetleri	14.108	429
Büro Yönetimi, Büro Desteği Faaliyetleri	9.008	543
Gıda Ürünleri İmalatı	8.704	-3.448
Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik	8.116	1.868
Tüm Sektörler (Kadın)	383.213	42.611

Kaynak: (TEPAV, 2016: 7).

Kasım 2015'de sigortalı ücretli kadın istihdamı Kasım 2014'e göre 383 bin (yüzde 11,1), Ekim 2015'e göre ise 43 bin artmıştır. Bu alanda 90 bin artışla (yüzde 45,4) bina ve çevre düzenleme faaliyetleri en çok artış yaşanan sektör olmuştur. Bu sektörü 86 bin artışla eğitim, 23 bin artışla perakende ticareti ve 22 bin artış ile ormancılık ve tomrukçuluk faaliyetleri takip etmiştir. Oransal artışlara bakıldığında ormancılık ve tomrukçuluk sektörü yüzde 549 artışla en hızlı artış yaşanan sektör olmuştur (TEPAV, 2016: 7).

Türk kadın girişimcilerinin sayısı Avrupa ülkelerinin bir hayli gerisinde kalmaktadır. Ancak kadın girişimcilerin yaşadıkları sorunlar toplumlara göre farklılıklar göstermemektedir. Bu durumun altında yatan sebep, kadına verilen toplumsal rolün pek çok ülkede aynı veya benzer olduğu gerçeğinden ileri gelmektedir.

2.5.Kadın Girişimcileri Destekleme Programları

Türkiye’de mikro işletmelerin %14’ü, KOBİ’lerin ise %18’i kadınlar tarafından yönetilmektedir. Son beş yılda kadın patronların sayısı %42 artmıştır. İstatistikler, kadınların yönettiği işletmelerin %30’lara varan oranlarda daha karlı olduğunu göstermektedir. TEB, özel sektörde daha fazla kadının istihdamı için lider global şirketleri bir araya getiren She Works’e katılmıştır (<http://www.edge-cert.org>). Finansbank’dan kadın çiftçiye altı ay geri ödemesiz kredi verilmektedir. Kadın girişimcilere kredilerde altı ay ödemesiz dönem imkanı sunan Finansbank, vade süresini 36 aya kadar uzatmaktadır (<http://www.finansbank.com.tr>). Garanti’den kadınlara altın teminatlı kredi verilmektedir. Garanti Bankası bir Kadın Girişimci Destek Paketi oluşturmuştur (<http://www.garanti.com.tr>). Akbank, kadın girişimcilere özel olarak Kadın Girişimci Kredisi geliştirmiştir. Bu kredi verme hizmeti şirket sahibi ya da şirketin yönetim kademelerinde görev alan kadınlara yönelik Türkiye’deki ilk uygulamadır (www.abank.com.tr).

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBDR) Türkiye’de faaliyette bulunduğu 2009 yılından bu yana altyapı, enerji, tarım, sanayi ve finans sektörlerinde 140’ın üzerinde proje aracılığıyla toplamda 5 milyar euro civarında yatırım yapmıştır. EBRD, Türkiye’nin finansman ve teknik bilgi erişiminin zor olduğu Anadolu’nun çeşitli illerindeki küçük işletmeleri de desteklemektedir. Örneğin Gaziantep ve çevre illerde faaliyet gösteren 14 işletme, danışmanlık hizmeti almıştır. Bölgedeki 13 işkadını liderlik konusunda düzenlenen ilk girişimcilik becerileri eğitimine katılmıştır (www.vakifbank.com.tr).

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) 30 bin TL geri ödemesiz girişimci kredisi vermektedir. 2010 yılında etkin bir şekilde Girişimcilik Destek Programı adı altında girişimcilere destek vermeye başlayan KOSGEB, toplam 19 bin 353 kişiyi iş sahibi yapmıştır (www.kosgeb.gov.tr).

Türkiye ortalamasının %75’inden daha az gelire sahip olan NUTS II bölgelerinde kadınların istihdam edilebilirliklerini artırmak amacıyla, aktif işgücü piyasası tedbirleri geliştirmeye yönelik bir program uygulanmıştır. Kadın İstihdamını Destekleme Operasyonu’nun toplam bütçesi 27.150.589 milyon Avro’dur. Bu rakamın 23.770.589 milyon Avro’su 12 NUTS II bölgesinde yer alan 43 ilde uygulanan Hibe Programı için kullanılmıştır. Bakım sorumlulukları ve tarımsal çözümler gibi nedenlerle uzun süre işgücü piyasasının dışında kalan ka-

dınları hedef olarak seçen hibe programı kapsamında, 131 proje başarı ile uygulanmıştır. Bu proje kapsamının sonucunda 9856 kadın, istihdam garantili kurslara katılmıştır. 1940 kadın, çocuk ve yaşlı bakımı eğitimi almıştır. 780 kadın, girişimcilik kurslarına katılmıştır. 118 kadın, kariyer danışmanlığı ve rehberliği hizmetlerinden faydalanmıştır. 9557 kadın, hibe projeleri sonucunda sertifika almıştır (www.ab.gov.tr).

Türkiye’de cinsiyet eşitliği çalışmaları, Türkiye’nin AB’ye katılma çalışmalarının ve hedefinin önemli bir parçasıdır. Avrupa Birliği (AB) bu doğrultuda kadınları güçlendirmek, kadına karşı şiddeti önlemek, girişimcileri desteklemek, kadınların emek piyasasına katılımını artırmak amacıyla Türk yetkililerle ve STK’larla birlikte çalışmaktadır. AB bu amaca yönelik olarak, 36 milyon Euro mali destek sağlamıştır. 78 milyon Euro’luk mali işbirliği de çeşitli projelerle devam etmektedir (Ripert, 2012: 2).

Avrupa genelinde, girişimciler erkek işgücünün %16’sını oluştururken kadın işgücünün sadece %8’ini oluşturmaktadır. Kadınlar çoğu zaman kendi küçük işletmelerinin finansmanında, kuruluşunda ve genişletilmesinde daha büyük sorunlarla karşılaşmaktadır. AB’de küçük çocuklu kadınların sadece %67’si çalışma hayatında yer alırken, erkeklerde bu oran %92’dir. AB, stres veya yoksulluk altında ezilmeden herkesin çocuk sahibi olmayı veya akrabalarının bakımlarını üstlenmeyi planlayabilmesi için iş hayatı, özel hayat ve aile hayatı arasında daha iyi bir denge kurulmasını desteklemektedir. Yarı zamanlı çalışanları, serbest çalışanları ve aileye yardımcı olan eşleri koruyan kanunların yanı sıra doğum izni ve babalık izni için asgari standartları belirleyen kanunlar AB’de mevcuttur (<http://www.ab.gov.tr>) (2)

AB uyum sürecinde Türkiye’de kadın girişimciliğine yönelik getirilen kanunlar aşağıda belirtildiği gibidir (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2012: 11-17);

- AB uyum sürecinde kabul edilen Yeni İş Kanunu (2003) ile çalışma hayatında kadın ve erkeğe farklı muamele yapılması veya cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret ödenmesi engellenmiştir.

- Türkiye’de yapılan yasal düzenlemeler ile başta kadın erkek eşitliği olmak üzere; kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilere yönelik pozitif ayrımcılık uygulamaları Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine katkı sağlamak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde denetleme, soruşturma ve yasama

alanlarında tavsiyelerde bulunma ve hak ihlallerini izleme yetkisi olan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur.

- İş ve aile hayatının dengelenmesini amaçlayan AB düzenlemeleri, Türkiye’de ilgili kanunlarda yapılan değişikliklerle hayata geçirilmektedir. Kadın çalışanlar 16 hafta analık izni kullanabilmektedir. Ayrıca, doğum yapan memur, analık izni süresinin bitiminden; eşi doğum yapan memur ise, doğum tarihinden itibaren yirmi dört aya kadar ücretsiz izin kullanma hakkına sahiptir. Bu sayede babalar, yeni doğan çocukları ve doğum yapan eşleriyle daha fazla vakit geçirebilme imkanına kavuşmuştur.

Son olarak Fortune Türkiye dergisinin düzenlediği Yılın İş İnsanları listesi, Türkiye’de kadın girişimciliği hakkında bazı bilgiler vermektedir. 2015’de yeni pazarların nasıl yaratılacağını, eski iş alanlarının nasıl güçlendirilip, rekabette nasıl üste çıkılacağını bilen yöneticiler, listede üst sıralarda yer almıştır. Liste için bilanço performansı, yapılan yatırımlar, satın almalar ve kazançlı şirket satışları takip edilmiştir. Şirketlerin sektördeki pazar payı ve etkisi, müşteri tabanı, stratejik girişimler gibi bilanço dışı göstergeler de göz önünde bulundurulmuştur. Ekonomiye katma değer yaratan ve başarılı işlere imza atan, yılın en başarılı 20 iş insanı içerisinde üçüncü en başarılı iş insanı olan Güler Sabancı, bir kadın girişimcidir. Holdingin 2015 yılının ilk dokuz ayında konsolide satışları 21 milyar 971 milyon TL, net satışları 8,3 milyar TL’dir. Konsolide net kar, geçen yılın aynı dönemine göre %17,5 artmıştır ve 1 milyar 686 milyon TL’ye yükselmiştir. Holding perakende şirketlerinden Carrefoursa ile Kiler’i satın almıştır (www.fortuneturkey.com). Listenin 11. sırasında ise, başta seramik olmak üzere makine ve parça imalatı, savunma, kimya, elektrik malzemeleri, enerji, bilişim, nakliye, turizm ve gıda alanlarında faaliyet gösteren, 1973 yılında Çanakkale kökenli İbrahim Bodur tarafından kurulan Kale grubunun başkan ve CEO’su Zeynep Bodur Okyay bulunmaktadır (www.kale.com.tr).

SONUÇ

Bu çalışmada öncelikle girişimcilik, girişimciliğin türleri (sosyal girişimcilik, ekogirişimcilik, biyogirişimcilik, içgirişimcilik) ve kadın girişimciliği kavramının, çeşitli tanımlamalar ve yaklaşımlardan hareket ederek kavramsal bir çerçevesi oluşturulmuştur. Bu bağlamda girişimci kadını, ev dışı bir mekanda, kendi adına kurduğu bir işletmesi olan, bir işletmede tek başına veya çalıştırdığı diğer kişilerle birlikte çalışan veya sahibi olması sıfatıyla ortaklık kuran,

işletmenin geleceği ile ilgili planlar yapan, işletmesi adına tüm riski üstlenen kadın olarak tanımlanmıştır.

Kadınların Türkiye’de girişimcilik faaliyetleri azalan hane gelirlerine yönelik geliştirilen kadınların kendi başlarına küçük işyeri kurma girişimlerine dayanmaktadır. Kadın girişimcinin eğitim seviyesi yükseldikçe işletme fonksiyonlarındaki etkisi artmaktadır. Üniversite mezunu kadın girişimcilerin yanında çalışan işçilerin işletme fonksiyonlarına etkisi, diğerlerine kıyasla daha fazladır.

Türkiye’de kadınların istihdam oranı erkeklerin istihdam oranının yarısı kadardır. Modern bir ortamda yetişen kadın girişimci geleneksel ve koruyucu ortamlarda yetişen hemcinslerine kıyasla işletme fonksiyonlarında daha etkilidir. Geçmişte annesi çalışan veya halen çalışmakta olan kadınlar, işletme fonksiyonlarında diğerlerine kıyasla daha etkilidir. Bu durum, çalışan annelerin çocuklarını daha öz güvenli yetiştirdikleri şeklinde yorumlanabilir.

Türkiye’de girişimci kadınların üçte biri evde, büyük çoğunluğu sigortalı olmadan ve kendi hesabına çalışmaktadır. Ancak düzenli işyerlerinde çalışan erkek ve kadın girişimci arasında sosyal güvenlik açısından büyük bir fark görülmektedir.

Türkiye’nin giderek artan önemli sorunları nüfus, işsizlik ile eğitimsizlik olarak görülmektedir. Üretim eksikliği, demokratikleşme sürecinin yavaş olması ve gelişim sorunları sık sık dile getirilen diğer sorunlar arasındadır. Bunların çözümünde, kadınların ekonomik hayatın içine çekilmesi, statü ve bilinç düzeylerinin yükseltilmesi çok önemlidir. Kadınları cesaretlendiren ve onların girişimcilik özelliklerini geliştiren politikalara ihtiyaç oldukça fazladır.

KAYNAKÇA

- Ağca, V. ve Yörük, D. (2006). Bağımsız Girişimcilik ve İç Girişimcilik Arasındaki Farklar: Kavramsal Bir Çerçeve. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, C.8 S:2, s.155-173.
- Ankan, Semra, (2004), Girişimcilik, Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Austin, J., Stevenson, H., Wei-Skillern, J. (2006), Socialand Commercial Entrepreneurship: Same, Different, or Both?, Entrepreneurship: Theory and Practice, C:10 S:1 s.1-22.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (2012), AB ve Türkiye Kadınları için Birlikte, Avrupa Komisyonu Basım-Yayın, Belçika.

- Aykan, Ebru, (2012) Girişimciliğin Değişen Yüzü: Ekogirişimcilik, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.17, S.3, s.195-212.
- Berber, Metin, Burçin Y.Eser (2008), Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve BölgeDüzeyinde Sektörel Analiz, İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:10 Nisan 2008, Sayı:2.
- Biçerli, Kemal, Çalışma Ekonomisi, Beta Yayınları, İstanbul, 2009.
- Cingöz, Ayşe, Özdevecioğlu Mahmut, Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciler: Teorik Çerçeve 2009 (1-6) s.81-95.
- Çakıcı, Ayşehan, (2004), Kadın Girişimcilerin İşletme Fonksiyonlarındaki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, Yönetim Bilimleri Dergisi, (1:3).
- Çelik, Cemile, Özdevecioğlu Mahmut (2001), Kadın Girişimcilerin Demografik Özellikleri ve Karşılaştıkları sorunlara İlişkin Nevşehir İlinde Bir Araştırma, 1.Orta Anadolu Kongresi, Nevşehir,s.487-498.
- Çetindamar, Dilek, (2002), Türkiye’de Girişimcilik, TÜSİAD Yayınları, 33.
- Durak, İbrahim (2011), Girişimciliği Etkileyen Çevresel Faktörlerle İlgili Girişimcilerin Tutumları: Bir Alan Araştırması, Yönetim Bilimleri Dergisi,Cilt:9, Sayı:2.s.195-211.
- Ecevit, Yıldız (1993), Kadın Girişimciliğinin Yaygınlaşmasına Yönelik Bir Model Önerisi: Kadın Girişimciliğini Özendirme ve Destekleme Paneli Bildiriler ve Tartışmalar, Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Eğitim Semineri, Yayın No: 74, 30-35.
- Ege Sanayicileri ve İşadamları Derneği (ESİAD); Ege Bölgesi Yatırımcı Profili, Esiad Yayın no:96/ESA-10, İzmir 1996.
- Gürol M. Ali, Marşapakin (2007), Geçmişte ve Günümüz YaşamındaÜcretsiz ve Ücretli Olarak Kadın, Bilig, Yaz Dönemi, Sayı 42.s.95-105.
- Gökakın, Z.Ö. (2000), Doksanlı Yılların Yeni Kahramanları: Türkiye’de Girişimci Kadın Profili, 8. Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, Nevşehir,s.109-123.
- Fiş, A. Murat, Çetindamar Dilek, Girişimcilik Oryantasyonu, Kurum İçi Girişimcilik ve BağlıÖlçeklerin Türkçe’de Geçerlemesi, YönetimOrganizasyonKongresi, Sakarya, Mayıs, 2007.s.124-128.
- Kalkınma Bakanlığı, Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi, Beşeri Kalkınma Sektörü Avrupa ve Orta Asya Bölgesi, Rapor No: 48508-TR, 2009.
- Karakoç, Ulaş, Kolaşin U. Gökçe (2008), Kadın İstihdamını Artırmak İçinGirişimcilik Desteklenmeli, Betam Araştırma Notu, 17, 21 Kasım, s.1-4.
- Keskin, Sevtap (2014), Türkiye’de Kadın Girişimcilerin Durumu, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, (9.1), s.71-94.
- Koçel, Tamer, Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi-KOSGEB Destekleri- İş Planı Sosyal Sermaye-Farklılıkların Yönetimi - Güncel Yaklaşımlar, 2013, Kasım.
- İNOVITA (2012), Yaşam Bilimleri ve Teknolojileri İstanbul İşbirliği Platformu, s.11-25.
- Narin, Müslüme, Marşap Akın, Gürol M.Ali (2006), Global Kadın Girişimciliğinin Maksimizasyonunu Hedefleme: Uluslararası Arenada Örgütlenme ve Ağ Oluşturma, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 8 /1, s.65-78.

- Nilgün, Çelebi, (1993), Kadın Girişimciliğini Özendirme ve Destekleme Konusunda Politikalar, Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli, Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Eğitim Serisi Yayın no:74, Ankara.
- Özdemir, Aytül Ayşe (2010), Potansiyel Girişimci Olan Kadınların MotivasyonFaktörleri ve Eskişehir’de Bir Araştırma, Ege Akademik Bakış, 10 (1).
- Ripert Jean-Maurice, (2012), Avrupa Birliği ve Türkiye, Kadınlar için Birlikte, Avrupa Komisyonu, 3-7.
- TCEUEP, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, 2008, Ankara.
- TEPAV, İstihdam İzleme Bülteni, Sayı:47, 2016.
- TISK, İşgücü Piyasası Bülteni, Ocak, Sayı: 31, 2015.
- Toksoy, Andaç, Sönmez, Asuman, (2013), KOSGEB Girişimcilik Programı ve Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri Alan Kişiler Üzerinde Bir Araştırma, Uluslararası Girişimcilik ve Kariyer Sempozyumu, Sempozyum Kitabı, 333-351.
- TÜİK, İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-1, T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2009.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Yıllığı 2010, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, Nisan 2011.
- TÜİK, Haber Bülteni, Ankara, 2016.
- Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı 2014-2016: 1-118.
- Türkiye Ekonomileri Araştırma Platformu, İstihdam İzleme Platformu 2016: 7 (TEPAV)
- Wirth, Linda (2001), Breaking Through TheGlassCeiling: Women in Management, International Labour Office, Geneva.
- <http://www.gemconsortium.org/docs/2297/gem-turkey-2010-report>
- <http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2006/Resources/477383-1127230817535/082136412X.pdf>
- <http://kariyer.milliyet.com.tr/kadinlarin-iscugune-katilimi/kariyer/detay/1780801/default.htm>
- <http://www.kale.com.tr/tr/hakkimizda/yonetim/dr-ibrahim-bodur>
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Kale_Holding
- <http://www.edge-cert.org/turk-ekonomi-bankasi-teb-joins-sheworks-commits-to-foster-greater-gender-diversity>
- <http://www.finansbank.com.tr/krediler/kobi/kadin-girisimci-destek-kredisi.aspx>
- http://www.garanti.com.tr/tr/kobi/kobilere_ozel/destekpaketleri/kadingirisimci_destek.page
- <http://www.abank.com.tr/tr-TR/kurumsal-ticari-orta-uzun-vadeli-finansman/ifc-fmo-bayan-girisimci-kredisi>
- <http://www.vakifbank.com.tr/ebrd-kadin-girisimciye-destek-paketi.aspx?pageID=1253>
- <http://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/1231/girisimcilik-destek-programi>
- <http://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/sosyal-sorumluluk/girisimcilik/ekonomiye-kadin-gucu>

- <http://www.kadinistihdami.com/search/label/T%C4%B0SVA>.
http://www.ab.gov.tr/files/CSD/kadin_istihdami_compendium.pdf
http://www.ab.gov.tr/files/pub/eu_for_women_tr_2012.pdf (2)
<http://www.fortuneturkey.com/listeler/en-guclu-50-is-kadini-2016>.
<http://www.kale.com.tr/tr/hakkimizda/yonetim/zeynep-bodur-okyay>.